

اعتبار تفسیر تابعین

این رساله در مورد اختلاف رأی صاحب نظران درباره اعتبار تفسیر تابعین و رجوع به اقوال آن‌ها است.

فهرست مندرجات

- ۱ - قول عدم اعتبار
- ۲ - ادله عدم اعتبار
- ۳ - قول اعتبار
- ۴ - فهرست منابع
- ۵ - پانویس
- ۶ - منبع

قول عدم اعتبار

صاحب نظران درباره اعتبار تفسیر تابعین و رجوع به اقوال آن‌ها اختلاف رأی دارند

- [۱] التفسیر العلمی للقرآن، ص ۴۴ - ۴۵.
- [۲] تفسیر التابعین، ج ۱، ص ۴۹ - ۵۱.
- [۳] البرهان فی علوم القرآن، ج ۲، ص ۲۹۴.
- [۴] ؛ احمد بن حنبل (م. ۲۴۱ ق.) و عبدالله بن محمد بن عقیل (م. ۵۱۳ ق.) و **شعبة بن حجاج عتکی** (م. ۱۶۰ ق.) لخذ به قول تابعان را در تفسیر لازم دانسته‌اند.
- [۵] الواحی و منهجه، ص ۱۱۵.
- [۶] بحوث فی اصول التفسیر، ص ۳۳ - ۳۴.
- [۷] مقمّة فی اصول التفسیر، ص ۴۵ - ۴۶.
- [۸] شعبه بن حجاج قول تابعین از پیش خود را بادی دانسته که بر آن اعتماد نتوان کرد و بر این اسلّس، سخن آن‌ها در تفسیر را نیز بی اعتبار دانسته است.
- [۹] الارشاد، ج ۱، ص ۳۹۶.
- [۱۰] الاعلام، ج ۳، ص ۱۶۴.

ادله عدم اعتبار

ادله این عالمان برای چنین نظری، عدم سماع تابعان از پیامبر، (برخلاف صحابه که از پیامبر نقل کرده‌اند)، عدم حضور در زمان نزول آیت و منصوص نبودن عدالت تابعین برخلاف عدالت صحابه است، چنان که ابوحنیفه در این زمینه خود را همدیف تابعین دانسته است.

[۱۱] التفسیر و المفسرون، ذهبی، ج ۱، ص ۱۳۱.

قول اعتبار

با این حال گفته دیگری از **احمد بن حنبل** در جواز رجوع به تفسیر تابعین نقل شده است. در این قول، احمد بن حنبل پذیرش قول تابعی را مشروط به نبود تفسیری از سنت و قول صحابه درباره آیت ذکر کرده و اعتبار قول تابعی را به دلیل معاشرت آن‌ها با **صحابه** و لخذ تفسیر از ایشان دانسته است.

[۱۲] بحوث فی اصول التفسیر، ص ۳۴.

این قول را اکثر مفسران پذیرفته‌اند.

[۱۳] البرهان فی علوم القرآن، ج ۲، ص ۲۹۴.

این تیمّه در صورت یکی بودن اقوال تابعین، پذیرش آن را واجب دانسته و در صورت اختلاف، از عدم حجیت آن سخن گفته است.

[۱۷] مقممة في اصول التفسير، ص ۴۴.

ذهبي نیز همین قول را ترجیح داده است.

[۱۸] التفسير والمفسرون، ذهبي، ج ۱، ص ۱۳۲.

[۱۹] معرفت، التفسير و المفسرون، ج ۱، ص ۴۲۳ - ۴۳۲.

آية الله جوادى آملی با ردّ حجّیت تعبّدى اقوال تفسیری تابعان، توجه به آن ها را راهگشا و زمینه ساز آشنایی با قرآن و برداشت های تفسیری می‌شمارد.
[۲۰] تسنیم، ج ۱، ص ۲۳۲.

آية الله معرفت نیز پذیرش بی قید و شرط آرای تفسیری تابعان را ناروا می‌شمارد و در عین حال معتقد است رجوع به آرای بزرگان تابعی در تفسیر، به دلیل نزدیکی آنان به عصر نزول و منابع تفسیر همراه با بررسی عقلانی آن ها مقتضای روش صحیح و محققانه در تفسیر است.

[۲۱] تفسیر و مفسران، ج ۱، ص ۳۸۶ - ۳۹۳.

فهرست منابع

- (۱) السیوطی (م ۹۱۱ ق)، الاتقان، به کوشش سعید، لبنان، دار الفکر، ۱۴۱۶ق.
- (۲) الطوسی (م ۴۶۰ ق)، اختیار معرفة الرجال (رجال کثی) (م ۳۳۰ ق)، به کوشش میرداماد و رجائی، قم، آل البيت (عليهم السلام) لاحیاء التراث، ۱۴۰۴ق.
- (۳) خلیل بن عبدالله الخلیلی (م ۴۴۶ ق)، الارشاد فی معرفة علماء الحديث، به کوشش محمد سعید، ریاض، مکتبه الرشد، ۱۴۰۹ق.
- (۴) السيد المرتضى (م ۴۳۶ ق)، امالی، به کوشش حلبی، قم، مکتبه النجفی، ۱۴۰۳ق.
- (۵) المجلسی (م ۱۱۱۰ ق)، بحار الانوار، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ق.
- (۶) فید بن عبدالرحمن الرومی، بحوث فی اصول التفسیر، ریاض، مکتبه التوبة، ۱۴۱۶ق.
- (۷) الزرکشی (م ۷۹۴ ق)، البرهان فی علوم القرآن، به کوشش محمد ابوالفضل، قاهره، احیاء الکتب العربیة، ۱۳۷۶ق.
- (۸) عبدالکریم بن محمد السمعان (م ۵۶۲ ق)، التحبیر فی المعجم الكبير، به کوشش منیره ناجی، بغداد، دیوان الاوقاف، ۱۳۹۵ق.
- (۹) جوادى آملی، تسنیم، قم، اسراء، ۱۳۷۸ش.
- (۱۰) محمد بن الخضیری، تفسیر التابعین، ریاض، دار الوطن، ۱۴۲۰ق.
- (۱۱) حسین بن حکم الحبری (م ۲۸۶ ق)، تفسیر الحبری، به کوشش حسینی، بیروت، آل البيت لاحیاء التراث، ۱۴۰۸ق.
- (۱۲) احمد عمر ابوججر، التفسیر العلمی للقرآن فی المیزان، بیروت، دار قتیبة، ۱۴۱۱ق.
- (۱۳) الفرات الکوفی (م ۳۰۷ ق)، تفسیر فرات الکوفی، به کوشش محمد کاظم، تهران، وزارت ارشاد، ۱۳۷۴ش.
- (۱۴) ابوحزه ثمالی (م ۱۴۸ ق)، تفسیر القرآن الکریم، گردآوری عبدالرزاق حرزالدین، به کوشش معرفت، قم، الهادی، ۱۴۲۰ق.
- (۱۵) القمی (م ۳۰۷ ق)، تفسیر القمی، به کوشش الجزائری، قم، دار الکتب، ۱۴۰۴ق.
- (۱۶) مجاهد (م ۱۰۲ ق)، تفسیر مجاهد، به کوشش عبدالرحمن بن محمد، اسلام آباد، مجمع البحوث الاسلامیه.
- (۱۷) معرفت، تفسیر و مفسران، قم، التمهید، ۱۳۷۳ش.
- (۱۸) الذهبی، التفسیر و المفسرون، بیروت، دار القلم، ۱۴۰۷ق.
- (۱۹) معرفت، التفسیر و المفسرون، مشهد، الجامعة الرضویة، ۱۴۱۸ق.
- (۲۰) ابن حجر العسقلانی (م ۸۵۲ ق)، تقریب التهذیب، به کوشش مصطفی، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۵ق.
- (۲۱) المامقانی (م ۱۳۵۱ ق)، تنقیح المقال، نجف، المرآتیه، ۱۳۵۰ق.
- (۲۲) ابن حجر العسقلانی (م ۸۵۲ ق)، تهذیب التهذیب، بیروت، دار الفکر، ۱۴۰۴ق.
- (۲۳) المزری (م ۷۴۲ ق)، تهذیب الکمال، به کوشش بشار عواد، بیروت، الرسالة، ۱۴۱۵ق.
- (۲۴) الطبری (م ۳۱۰ ق)، جامع البیان، به کوشش صدقی جمیل، بیروت، دار الفکر، ۱۴۱۵ق.
- (۲۵) احمد اسماعیل البسیطی الحسن البصری مفسرا، عمل، دار الفرقان، ۱۴۰۵ق.
- (۲۶) ابونعیم الاصفهانی (م ۴۳۰ ق)، حلیة الاولیاء، بیروت، دار الکتب العربی، ۱۴۰۵ق.
- (۲۷) احمد محمد النمر، الخطب القرآنی، لبنان، ام القرى، ۱۴۲۴ق.
- (۲۸) حسین عطوان، الدراسات الدینیة بخراسان، بیروت، دار الجیل، ۱۴۱۰ق.
- (۲۹) آقابزرگ تهرانی (م ۱۳۸۹ ق)، الذریعة الی تصانیف الشیعه، بیروت، دار الاضواء، ۱۴۰۳ق.
- (۳۰) الطوسی (م ۴۶۰ ق)، رجال الطوسی، به کوشش قیومی، قم، نشر اسلامی، ۱۴۱۵ق.
- (۳۱) النجاشی (م ۴۵۰ ق)، رجال النجاشی، به کوشش شبیری زنجانی، قم، نشر اسلامی، ۱۴۱۸ق.
- (۳۲) شیخ عباس القمی (م ۱۳۵۹ ق)، سفینه البحار، به کوشش مجمع البحوث الاسلامیه، مشهد، آستان قس رضوی، ۱۴۱۶ق.
- (۳۳) محمد باقر حجتی، سه مقاله در تاریخ تفسیر و نحو، بنیاد قرآن، ۱۳۶۰ش.
- (۳۴) الذهبی (م ۷۴۸ ق)، سیر اعلام النبلاء، به کوشش گروهی از محققان، بیروت، الرسالة، ۱۴۱۳ق.
- (۳۵) احمد بن یحیی، طبقت المعتزله، به کوشش سوزانا، و دیگران، بیروت، مکتبه الحیاء، ۱۳۳۹ق.
- (۳۶) ابن الندیم (م ۴۳۸ ق)، الفهرست، به کوشش تجدد.
- (۳۷) الطوسی (م ۴۶۰ ق)، الفهرست، به کوشش قیومی، نشر الفقاهة، ۱۴۱۷ق.
- (۳۸) محمد تقی شوشتری، قاموس الرجال، قم، نشر اسلامی، ۱۴۱۸ق.
- (۳۹) مروری بر جریان قصه خوانی، قصه خوانان در تاریخ اسلام و ایران، ابعاد و تطور آن، رسول جعفریان، قم، ۱۳۷۸ش.
- (۴۰) حلجی خلیفه (م ۱۰۶۷ ق)، کشف الظنون، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۳ق.
- (۴۱) الثعلبی (م ۴۲۷ ق)، الکشف و البیان، به کوشش ابن عاشور، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۲۲ق.
- (۴۲) شیخ عباس القمی (م ۱۳۵۹ ق)، الکنی و الالقاب، تهران، مکتبه الصدر، ۱۳۶۸ش.
- (۴۳) ابو عبیده معمر بن مثنی (م ۲۱۰ ق)، مجاز القرآن، به کوشش محمد فواد، قاهره، مکتبه الخانجی، ۱۳۸۱ق.
- (۴۴) الطبری (م ۵۴۸ ق)، مجمع البیان، به کوشش گروهی از علماء، بیروت، اعلمی، ۱۴۱۵ق.
- (۴۵) اجنتس جولد تسیهر، مذاهب التفسیر الاسلامی، کوشش عبدالطیم النجار، القاهره، مکتبه الخانجی، ۱۳۷۴ق.
- (۴۶) الخونی (م ۱۴۱۳ ق)، معجم رجال الحديث، بیروت، ۱۴۰۹ق.
- (۴۷) المامقانی (م ۱۳۵۱ ق)، مقبلس الهدایه، به کوشش المامقانی، قم، آل البيت لاحیاء التراث، ۱۴۱۱ق.
- (۴۸) ابن تیمیة (م ۷۲۸ ق)، مقممة فی اصول التفسیر، بیروت، مکتبه الحیاء.
- (۴۹) علی اکبر بابایی، مکاتب تفسیری، تهران، سمت، ۱۳۸۱ش.
- (۵۰) الشهرستانی (م ۵۴۸ ق)، الملل والنحل، به کوشش سید گیلانی، بیروت، دار المعرفه، ۱۳۹۵ق.
- (۵۱) سید حسین مدرسی، میراث مکتوب شیعه، ترجمه قرائی و جعفریل، قم، اعتماد، ۱۳۸۳ش.

- (٥٢) الذهبي (م ٧٤٨ ق)، ميزان الاعتدال في نقد الرجال، به كوشش البجاوي، بيروت، الدار المعرفية، ١٣٨٢ق.
(٥٣) جودة مجد المهدي، الواحدي و منهجه في التفسير، مصر، المجلس الاعلى.
(٥٤) ابن خلكان (م ٦٨١ ق)، وفيات الاعيان، به كوشش احسان عباس، بيروت، دار صادر.

پاڻويس

١. [↑](#) التفسير العلمى للقرآن، ص ٤٤ - ٤٥.
٢. [↑](#) تفسير التابعين، ج ١، ص ٤٩ - ٥١.
٣. [↑](#) البرهان في علوم القرآن، ج ٢، ص ٢٩٤.
٤. [↑](#) الواحدي و منهجه، ص ١١٥.
٥. [↑](#) بحوث في اصول التفسير، ص ٣٣ - ٣٤.
٦. [↑](#) مقممة في اصول التفسير، ص ٤٥ - ٤٦.
٧. [↑](#) الارشاد، ج ١، ص ٣٩٦.
٨. [↑](#) الاعلام، ج ٣، ص ١٦٤.
٩. [↑](#) التفسير و المفسرون، ذهبي، ج ١، ص ١٣١.
١٠. [↑](#) بحوث في اصول التفسير، ص ٣٤.
١١. [↑](#) البرهان في علوم القرآن، ج ٢، ص ٢٩٤.
١٢. [↑](#) مقممة في اصول التفسير، ص ٤٤.
١٣. [↑](#) التفسير و المفسرون، ذهبي، ج ١، ص ١٣٢.
١٤. [↑](#) معرفت، التفسير و المفسرون، ج ١، ص ٤٢٣ - ٤٣٢.
١٥. [↑](#) تسنيم، ج ١، ص ٢٣٢.
١٦. [↑](#) تفسير و مفسران، ج ١، ص ٣٨٦ - ٣٩٣.

منبع

[دائرة المعارف قرآن كريم، برگرفته از مقاله «اعتبار تفسير تابعين»، جلد ٨، صفحه ١١٢.](#)